

*До спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.236.007 в Інституті держави і права
ім. В.М. Корецького Національної академії наук України
01601, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4*

Відгук
офіційного опонента
Ткаченко Валентини Василівни
на дисертацію
Резніка Ярослава Анатолійовича
«ЗМОВА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за
спеціальністю 081 «Право»

Ступінь актуальності обраної теми. Аналіз будь-якої дисертації розпочинається із оцінки актуальності обраної для дослідження теми. Рецензована робота присвячена розв'язанню науково-теоретичних та практичних проблем змови в кримінальному праві України. Підкреслюючи актуальність обраної теми дослідження, автор справедливо відзначає зростання кількості кримінальних правопорушень, вчинених змовою між кількома особами, визнаючи при цьому її однією з найбільш небезпечних форм злочинності, як в Україні, так і за її межами.

У теорії кримінального права відповідні питання розглядалися окремими науковцями, зокрема, П. П. Андрушком, М. І. Бажановим, В. І. Борисовим, Л. П. Брич, В. М. Бурдіним, І. Я. Вакулою, А. А. Вознюком, В. О. Глушковим, Д. М. Горбачовим, В. К. Грищуком, Н. О. Гуторовою, О. О. Дудоровим, О. П. Дячкіним, Г. П. Жаровською, З. А. Загиней-Заболотенко, К. П. Задоею, І. М. Карпенком, О. О. Квашею, І. А. Копйовою, О. М. Костенком, О. М. Литваком, М. І. Мельником, В. А. Мисливим, П. П. Михайленком, А. А. Музикою, В. О. Навроцьким, Р. С. Орловським, В. І. Осадчим, М. І. Пановим, А. В. Савченком, В. Я. Тацієм, В. В. Ткаченко, В. П. Тихим, А. Н. Трайніним, О. В. Ус, П. Л. Фрісом, М. І. Хавронюком,

Д. М. Харком, Р. Л. Чорним, С. Д. Шапченком, М. Д. Шаргородським, В. М. Янком, Н. М. Ярмиш, С. С. Яценком та іншими.

Автор справедливо наголошує, що попри значний внесок цих науковців у розробку проблеми змови, недостатньо дослідженими на сьогодні залишаються питання щодо значення змови у структурі співучасті, визначення поняття змови, кваліфікації дій учасників змови, вчинення кримінальних правопорушень у змові як підстави застосовування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, характеристики основних складів кримінальних правопорушень, які полягають у змові, а також попередньої змови групи осіб як кваліфікуючої ознаки складів кримінальних правопорушень тощо.

Звернення автора до даної проблематики має своє підґрунтя, оскільки вектор досліджень проблеми змови у кримінальному праві України зазвичай стосується важливих, однак окремих питань кваліфікації, кримінально-правової характеристики групових кримінальних правопорушень, тоді як проблеми загального характеру залишаються поза межами дослідницького поля. Однією з таких загальних проблем наскрізного характеру є змова на вчинення кримінального правопорушення. Феномен змови стосується значної кількості законодавчих конструкцій та потребує самостійного дослідження.

Викладені у вступі та розділах основної частини роботи положення, які стосуються постановки проблеми в цілому, окремих її аспектів, переконують у тому, що відповідні питання є не тільки теоретично, але й практично важливими та не розробленими в юридичній науці, а тому – перспективні для дослідження.

Отже, тема рецензованої дисертації відповідає потребам сучасної юридичної науки, тема дисертації є актуальною, а саме дослідження своєчасним. Актуальність теми належно обґрунтована у вступі до дисертації.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та їх достовірність. Проведене Я.А. Резніком

дослідження та одержані висновки, пропозиції та рекомендації видаються достатньо достовірними й науково обґрунтованими, що забезпечується кількома чинниками – широтою і різноманітністю опрацьованої джерельної бази, критичним аналізом матеріалів правозастосовної практики, веденням коректної полеміки, вдалою і продуманою логікою викладення матеріалу, яке дозволило автору виконати поставлені перед собою завдання (с. 7-8).

При написанні роботи Я. А. Резнік опрацював великий обсяг літературних джерел з різних галузей наукового пізнання (270 найменувань), використання національного законодавства та міжнародних нормативно-правових актів, аналіз судової практики.

Цікавим і доречним є аналіз правових позицій Верховного суду стосовно змови на вчинення кримінального правопорушення, завдяки чому дисертанту вдалося з'ясувати, що домовленість про спільне вчинення злочину – це перший етап, необхідна умова та обставина, яка уможливорює досягнення змови, у своїх рішеннях ВС акцентує увагу на тому, що змова може стосуватися як об'єктивних, так і суб'єктивних ознак складу кримінального правопорушення. Окрім того, предмет змови на вчинення кримінального правопорушення може мати і якісні властивості, що стосуються характеру дій співучасників.

Філософською основою дослідження стало використання загальнонаукових методів пізнання, насамперед *системно-структурного аналізу явищ*, що дозволило вдосконалити поняття структури співучасті у кримінальному правопорушенні (підрозділи 1.1., 1.2), вивчити поняття змови у вчиненні кримінального правопорушення у системному зв'язку з нормами Особливої частини КК України, в якій криміналізоване відповідне суспільно небезпечне діяння (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3), дослідити використання у статтях Особливої частини КК України такої кваліфікуючої ознаки, як попередня змова групи осіб (підрозділ 2.4). *Формально-догматичний метод* застосовувався під час тлумачення кримінально-правових норм, які регулюють кримінальну відповідальність за змову та окремих термінів і

термінологічних зворотів (розділи 1, 2). *Формально-логічний* слугував виявленню суперечностей поняттєвого апарата КК щодо відповідальності осіб, які змовилися на вчинення кримінального правопорушення (розділи 1, 2). *Метод аналізу та синтезу* слугував виокремленню конститутивних ознак змови (всі розділи). *Семантичний* дозволив визначити зміст таких понять: «змова», «співучасть», «спільність», «вид», «форма», «вступ у змову», «попередня змова», «корупційна змова», «необхідна змова», «участь у змові», «організована група», «злочинна організація», «злочинна спільнота», «взаємодія», «система», «порядок», «структура», «кваліфікуюча ознака складу кримінального правопорушення» (всі розділи). *Компаративістський метод* використано під час порівняння закону України про кримінальну відповідальність з відповідними кримінально-правовими нормами інших держав (розділи 1, 2). За допомогою *методу моделювання* розроблено проект змін до КК України в частині відповідальності за змову у вчиненні кримінального правопорушення, а також сформульовано пропозиції, спрямовані на вдосконалення судової практики (розділ 2, 3).

Я. А. Резнік є сумлінним науковцем, який продемонстрував у своїй роботі високий теоретичний рівень викладу матеріалу, логіку дослідження, вміння застосовувати різноманітні методи наукового пізнання, аналізувати законодавчі акти, коректно полемізувати з іншими авторами, аргументовано відстоювати власну точку зору, формулювати виважені та узагальнені висновки.

Все наведене підтверджує обґрунтованість та достовірність сформульованих у дисертації наукових положень, висновків і рекомендацій.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна одержаних результатів зумовлена ступенем наукової розробки теми дослідження. Формулюючи положення наукової новизни, здобувач обґрунтовано здійснив виокремлення тих, що отримані вперше, тих, що удосконалені та тих, що дістали подальшого розвитку. Найбільш вагомими з

теоретичної та практичної точок зору слід визнати такі напрацювання наукової новизни:

- обґрунтовано, що у законодавчих конструкціях КК, побудованих з використанням терміна «змова», йдеться про спільні дії щонайменше двох суб'єктів кримінального правопорушення, які спрямовані на досягнення загальної мети: заподіяння шкоди порядку суспільних відносин, який охороняється кримінальним законом України. При цьому дії учасників змови не завжди можна кваліфікувати як співучасть у вчиненні кримінального правопорушення. Зокрема, коли змова є видом готування до вчинення кримінального правопорушення, а вчинене кваліфікується з посиланням на ч. 1 ст. 14, або коли змова є конститутивною ознакою складу правопорушення, а вчинене кваліфікується лише за статтею Особливої частини КК України (наприклад, за ст. 109);

- визначено, що змова як наскрізне кримінально-правове поняття є дихотомічним та розглядається як процес і результат. Змова на стадії готування передбачає взаємодію декількох суб'єктів кримінального правопорушення з метою узгодження рішення про спільне вчинення цього правопорушення (процес), а також погодження рішення про спільне вчинення кримінального правопорушення (результат). На стадії закінченого кримінального правопорушення змова як результат – це спільна участь у вчиненні кримінального правопорушення та досягнення загального суспільно небезпечного наслідку;

- здійснено інтерпретацію таких законодавчих конструкцій у Кримінальному кодексі України, як «змова стосовно» (ч. 1 ст. 109), «вступ у змову» (ч. 1 ст. 369³), «участь у змові» (ч. 1 ст. 437). Запропоновано у диспозиціях вказаних вище статей передбачати відповідальність за досягнення змови на вчинення відповідних суспільно небезпечних посягань. Обґрунтовано, що змова у цих випадках завжди є таким видом кримінального правопорушення, як злочин;

- удосконалено ідею про «доктрину змови» в діяльності структурно організованих злочинних об'єднаннях (зокрема, таких злочинних організацій, як спільнота, транснаціональна організація, банда, терористична організація). У цьому сенсі запропоновано розглядати змову як найбільш небезпечний прояв спільної злочинної діяльності в контексті відповідальності учасників організованих структурованих об'єднань, які здійснюють тривалу систематичну злочинну діяльність;

- удосконалено пропозиції щодо необхідності вдосконалення КК України у частині застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб за кримінальні правопорушення, вчинені її уповноваженою особою у змові з іншими співучасниками (З. А. Загиней-Заболотенко, О. З. Гладун, О. П. Провоторов). Запропоновано підставою застосування таких заходів вважати вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи самостійно або у співучасті будь-якого із кримінальних правопорушень, передбачених статтями, вказаних у ст. 96³ КК; розширити перелік злочинів у п. 4 ч. 1 цієї статті шляхом вказівки на кримінальні правопорушення, передбачені у ч. 5 ст. 143 (участь у транснаціональних організаціях, що здійснюють незаконну торгівлю анатомічними матеріалами людини), у статтях 255 (створення, керівництво злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участь у ній), 257 (бандитизм) цього Кодексу;

- удосконалено пропозиції щодо коригування диспозиції ст. 369³ КК України з метою усунення прогалин та приведення у відповідність з регулятивним законодавством України (О. О. Дудоров, М. А. Журба, З. А. Загиней, К. П. Задоя, В. В. Комар та інших). Запропоновано криміналізувати досягнення змови стосовно надання спортсменами, допоміжним персоналом, який бере участь у спортивному змаганні, посадовими особами у сфері спорту ексклюзивної спортивної інформації; передбачити вступ у змову як суспільно небезпечне діяння, а не як спосіб учинення кримінального правопорушення, встановивши відповідальність

за досягнення домовленості зі спортсменами, допоміжним персоналом, посадовими особами у сфері спорту з метою протиправного впливу на результат офіційного спортивного змагання;

- удосконалено правила конструювання кваліфікованих складів кримінальних правопорушень (З. А. Загинеї-Заболотенко, Т. А. Леснієвські-Костарева, О. К. Марін, О.З. Мармура, В. О. Навроцький, І. М. Наконечна тощо): вчинення кримінального правопорушення організованою групою не слід розміщувати у тій частині статті, що передбачає вчинення правопорушення за попередньою змовою групою осіб, а доцільно розміщувати у наступній частині статті Особливої частини КК України; під час конструювання кваліфікованих складів кримінальних правопорушень за допомогою використання такої обставини, як змова на вчинення правопорушення, доцільно послуговуватися правилом парного використання таких кваліфікуючих ознак, як вчинення правопорушення за попередньою змовою групою осіб та організованою групою як засобу диференціації кримінальної відповідальності;

- дістала подальшого розвитку наукова позиція (М. І. Бажанов, О. О. Кваша, І. А. Копйова та інші) щодо двостороннього суб'єктивного зв'язку як обов'язкової ознаки співучасті. Обґрунтована імперативність змови для будь-якої форми співучасті у кримінальному правопорушенні;

- дістали подальшого розвитку ознаки змови як конститутивної ознаки складу правопорушення, передбаченого ст. 109 КК (О. Ф. Бантишев, І. В. Діордіца, В. К. Матвійчук, В. О. Навроцький, Є. І. Харитонов та інші), до яких віднесено: її відкритий або таємний характер; досягнення домовленості між двома або більше суб'єктами кримінального правопорушення (кількісна ознака) про спільні дії двох або більше суб'єктів кримінального правопорушення (якісна ознака); мета – насильницька зміна або повалення конституційного ладу чи захоплення державної влади, а також насильницьке утримування державної влади (за умови криміналізації відповідних дій).

Рецензована праця містить низку й інших теоретично обґрунтованих і важливих для науки й практики нових положень, що стосуються теоретичної та практичної проблеми змови в кримінальному праві України і здатні як удосконалити законодавство про кримінальну відповідальність, так і сприяти оптимізації практики його застосування.

Оцінка змісту дисертації та її оформлення. Зміст і структура дисертації відповідає меті та завданням, сформульованим дисертантом на початку дослідження, а також відображають актуальність дослідження та його наукову новизну. Дисертація характеризується логічним змістовним наповненням, відповідно до змісту, структура якого забезпечує комплексність та системність опрацювання проблематики змови у кримінальному праві України.

Структура дисертації побудовано логічно, у відповідності до поставлених перед дослідженням завдань. Дисертація складається із вступу, трьох розділів (два з яких містять підрозділи), а також висновків, списку використаних джерел і додатків. Окремі підрозділи присвячені завданням, які поставлені при написанні дисертації.

Вступ до дисертації містить обґрунтування вибору теми дисертаційного дослідження. Зокрема, у цій частині відзначено, що проблема змови зазвичай розглядається науковцями у межах дослідження співучасті, визначаючи її як одну з найбільш небезпечних форм злочинності як в Україні, так і світі та показано, що феномен змови стосується все ж таки значної кількості законодавчих конструкцій та потребує самостійного дослідження, попри значний внесок науковців у її розробку. Також у вступній частині рецензованої праці показано зв'язок цього дослідження з науковими програмами, планами, темами. У вступі сформульована мета та завдання дослідження, вказані об'єкт, і предмет, позначені методи дослідження, вказується її теоретична та нормативна основа, емпірична база. Ще у вступі сформульовано 18 позицій, які на думку дисертанта, характеризують наукову новизну проведеного ним дослідження,

охарактеризовано які здобуті результати можуть бути використані у подальшому в науково-дослідницькій сфері, правозастосовній діяльності та навчальному процесі.

У розділі 1 «Поняття та види змови у Загальній частині кримінального права України» здійснено доктринальне дослідження поняття змови у Загальній частині України, зокрема, зроблено огляд стану наукових досліджень, які передували рецензованій роботі; обґрунтовано позицію, що домовленість про спільне вчинення кримінального правопорушення – це перший етап, необхідна умова / обставина, яка є необхідною умовою досягнення змови та надано характеристику видам змови: ситуативній та попередній.

У підрозділі 1.1. «Поняття та види змови на вчинення кримінального правопорушення» визначається місце змови у структурі співучасті та характеризуються такі види змови: корупційна як прояв необхідної співучасті та злочинна змова у діяльності стійких ієрархічних об'єднань.

У підрозділі 1.1.1. «Місце змови у структурі співучасті» обґрунтовано, що змова є імперативною для будь-якої форми співучасті у вчиненні кримінального правопорушення; проаналізовано значення термінів «порядок» та «взаємодія» та запропоновано ознаками спільної участі кількох суб'єктів у вчиненні кримінального правопорушення визнавати спосіб взаємодії співучасників та характер змови між ними. Особливу увагу акцентовано на те, що змова, як наскрізне кримінально-правове поняття є дихотомічним та розглядається як процес та результат.

При розгляді питання щодо підвищеної суспільної небезпеки кримінальних правопорушень, вчинених групою осіб за попередньої змовою, коли змова відбувається заздалегідь, за тривалий час до здійснення посягання, автором вказується на збільшення ймовірності успішного досягнення результату, узгодженість та ефективність вчинюваних запланованих дій, а також йдеться про шанси на уникнення кримінального переслідування. Як результат такого підтвердження, було запропоновано

зміни до ч. 1 ст. 67 КК: п. 2 викласти у такій редакції: «вчинення злочину організованою групою або злочинною організацією»; доповнити п. 2¹ такого змісту: «вчинення кримінального правопорушення групою осіб або групою осіб за попередньою змовою». При чому запропонований підхід автором не потребує внесення змін до ч. 2 ст. 67 КК.

У підрозділі 1.1.2. «Корупційна змова як прояв необхідної співучасті» обґрунтовано введення у науковий обіг кримінально-правової доктрини поняття «корупційна змова», з урахуванням, того що корупцію було розглянуто як соціально-правове явище крізь призму співучасті у кримінальному правопорушенні. На переконання автора, більшості фактів корупції властиве поєднання спільних дій кількох осіб та необхідний рольовий розподіл, коли одержання (прийняття пропозиції або обіцянки) неправомірної вигоди службовою особою, а надання неправомірної вигоди (її пропозиції або обіцянки) передбачає її одержання (прийняття пропозиції або обіцянки) службовою особою. Зосереджена увага і на розумінні необхідної співучасті, під якою дисертант розуміє спільну умисну участь декількох суб'єктів кримінального правопорушення, змова яких є обов'язковою для вчинення умисного кримінального правопорушення.

Підрозділ 1.1.3. «Злочинна змова у діяльності стійких ієрархічних об'єднань» присвячено аналізу питання щодо злочинної змови у діяльності стійких ієрархічних об'єднань. Зокрема звернуто увагу на різноманітні теорії змов. Встановлено, що у вітчизняній юридичній науці під час досліджень організованих форм співучасті, недостатньо приділяється уваги змові. Зроблено висновок щодо діяльності організованих злочинних структур доцільно застосовувати поняття злочинної змови як таємної домовленості кількох (п'яти і більше) суб'єктів кримінального правопорушення про вчинення тяжких і особливо тяжких злочинів з метою досягнення єдиного злочинного результату. Підтримано ідею про «доктрину змови» в діяльності структурно організованих злочинних об'єднаннях (зокрема, таких злочинних організацій, як спільнота, транснаціональна організація, банда, терористична

організація). У контексті цієї доктрини запропоновано розглядати змову як найбільш небезпечний прояв спільної злочинної діяльності в контексті відповідальності учасників організованих структурованих об'єднань, які здійснюють тривалу систематичну злочинну діяльність.

У підрозділі 1.2. «Змова як вид готування до кримінального правопорушення» розглядається питання змови у визначенні готування до кримінального правопорушення. Зокрема, звернуто увагу на позиції окремих науковців щодо розмежування змови і домовленості (с.70-72) в межах інституту стадій вчинення кримінального правопорушення. Цілком справедливим є висновок, що змова як поняття Загальної частини кримінального права України – це таємна домовленість двох чи більше суб'єктів кримінального правопорушення про спільне вчинення кримінального правопорушення та досягнення загального суспільно-небезпечного наслідку (с.80).

У підрозділі 1.3. «Змова на вчинення кримінального правопорушення як підстава застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб» дисертант вказує на прогалину, яку містить чинний КК у частині регулювання співучасті у кримінальному правопорушенні, а отже, змови на вчинення протиправних дій, уповноважених осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення, що містяться у ст. 96³ КК, при цьому звернувши увагу на абз. 2 ст. 65 Закону України «Про запобігання корупції» (с. 8), положення ст.2 Закону України «Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень». Правильним є висновок щодо внесення пропозиції про необхідність вдосконалення КК України у частині застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб за кримінальні правопорушення, вчинені її уповноваженою особою у змові з іншими співучасниками.

У розділі 2 «Змова як ознака складів кримінальних правопорушень у статтях Особливої частини КК України» аналізуються питання змови як суспільно небезпечного діяння, яке посягає на порядок суспільних відносин у

сфері охорони конституційного ладу України від його насильницької зміни чи повалення, а також державної влади від її захоплення; змови як конститутивної ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого с. 369 «Протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань»; змови як конститутивної ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 437 «Планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни» та розглянуто питання щодо особливостей попередньої змови як кваліфікуючої ознаки складів кримінальних правопорушень.

У підрозділі 2.1. «Змова як конститутивна ознака складу злочину, передбаченого статтею 109 «Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади» розглядається питання змови як конститутивної ознаки ст. 109 КК України. На підставі аналізу праць науковців (с. 100-105), виокремлено істотні ознаки поняття «змова» у ст. 109 КК та зроблено висновок про те, що змова як суспільно небезпечне діяння у ч. 1 ст. 109 КК характеризується такими ознаками: 1) змова може відкритою або змішаною (таємно-відкритою); 2) досягнення домовленості між двома або більше суб'єктами кримінального правопорушення (кількісна ознака); 3) досягнення домовленості про спільні дії двох або більше суб'єктів кримінального правопорушення у (якісна ознака); 4) метою змови є насильницька зміна або повалення конституційного ладу чи захоплення державної влади, а у випадку врахування висловлених нами пропозицій щодо криміналізації бездіяльності у вказаній вище статті, метою змови є ще й насильницьке утримування державної влади.

У підрозділі 2.2. «Змова як конститутивна ознака складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею ст. 369³ КК «Протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань» розглянуто питання щодо вступу у змову як способу протиправного впливу на результат офіційного спортивного змагання та проаналізовано положення

Закону № 743-VII, які стосуються характеристики цього складу кримінального правопорушення, а також норми Особливої частини КК. Внаслідок системного тлумачення норм регулятивного законодавства України, а також диспозиції ст. 369³ КК, дисертант зробив висновок про наявність прогалини у частині криміналізації вступу у змову стосовно надання спортсменами, допоміжним персоналом, який бере участь у спортивному змаганні, посадовими особами у сфері спорту ексклюзивної спортивної інформації та запропоновано дисертантом ряд змін до законодавства України, які в першу чергу будуть спрямовані на вдосконалення диспозиції ч. 1 ст. 369³ КК.

У підрозділі 2.3. «Змова як конститутивна ознака складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 437 «Планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни» аналізуючи міжнародні документи, що регламентують відповідальність за агресію, встановлює, що вони містять відповідальність за змову на вчинення відповідних протиправних дій. Охарактеризовано міжнародні договори у частині встановлення кримінальної відповідальності за планування, підготовку, ведення агресивної війни або воєнного конфлікту (с. 134-138). Дисертант справедливо робить висновок про те, що розуміння співучасті у злочині, а також змови на вчинення злочину як ознаки співучасті, практично однакове з розумінням співучасті у злочині та її ознак у теорії кримінального права України. Тлумачить поняття «воєнний конфлікт», підтримуючи підхід, відповідно до якого воєнний конфлікт характеризується такими істотними ознаками: відбувається між коаліціями держав, державами або між конфліктуючими сторонами усередині однієї держави; наявність двостороннього застосування воєнної сили; відносна керованість; наявність політичних мотивів.

У підрозділі 2.4. «Особливості попередньої змови як кваліфікуючої ознаки складів кримінальних правопорушень» здобувач вказує на те, що чи не найбільш чисельною групою кваліфікуючих ознак складів кримінальних

правопорушень, що використовується законодавцем в Особливій частині КК, є змова на вчинення злочину, з урахуванням формулювань форм співучасті у ст. 28 КК України притаманна групі осіб за попередньою змовою (ч. 2) та організованій групі (ч. 3) (с. 149.). Під час дослідження попередньої змови на вчинення кримінального було запропоновано ряд правил конструювання кваліфікованих складів кримінальних правопорушень. Автор вдосконалив правила конструювання кваліфікованих складів кримінальних правопорушень таких науковців, як З.А. Загиней-Заболотенко, Т. А. Леснієвські-Костарева, О. К. Марін, О.З. Мармура, В. О. Навроцький, І. М. Наконечна і зайняв основну позицію, що вчинення кримінального правопорушення організованою групою не слід розміщувати у тій частині статті, що передбачає вчинення правопорушення за попередньою змовою групою осіб, а доцільно розміщувати у наступній частині статті Особливої частини КК України; під час конструювання кваліфікованих складів кримінальних правопорушень за допомогою використання такої обставини, як змова на вчинення правопорушення, доцільно послуговуватися правилом парного використання таких кваліфікуючих ознак, як вчинення правопорушення за попередньою змовою групою осіб та організованою групою як засобу диференціації кримінальної відповідальності.

У розділі 3 «Змова між співучасниками у правових позиціях Верховного Суду» дисертант звертає увагу, що ВС у своїй діяльності стосовно змови групи осіб сформулював доволі виважені правові позиції, які узгоджуються з доктринальними підходами до відповідного кримінально-правового явища у теорії кримінального права України і влучно підкреслює, що питання про змову у правових позиціях ВС вирішується у рамках попередньої змови групи (с. 171). На думку автора, цей суд констатує наявність попередньої змови між співучасниками, якщо зібрано переконливі докази того, що відповідні суб'єкти узгодили між собою, насамперед, певні обставини, які відносяться до об'єктивних ознак складу кримінального правопорушення. Акцентується увага, що змова може стосуватися як

об'єктивних, так і суб'єктивних ознак складу кримінального правопорушення, а сам предмет змови на вчинення кримінального правопорушення може мати і якісні властивості, що стосуються характеру дій співучасників.

Дисертація виконана українською мовою. Стиль викладення матеріалу – науковий. Порушень академічної доброчесності опонентом не виявлено.

Дисертаційне дослідження Я.А. Резніка містить вагомі результати, які в сукупності вирішують важливу наукову проблему, а також забезпечують розв'язання ряду практичних питань. Викладені в ньому наукові дослідження заповнюють ряд прогалин, які існували в теорії кримінального права, є основою для подальших досліджень, вдосконалення правозастосування юридичної освіти. **Теоретичне та практичне значення** дисертаційної роботи підтверджується можливістю використання розроблених дисертантом рекомендацій, положень та пропозицій у науковій, законотворчій, науково-педагогічній діяльності та правозастосуванні (про реальне використання отриманих результатів у цих сферах є відповідні акти впровадження, розміщені у Додатках).

У цілому позитивно оцінюючи рецензовану працю, звернемо увагу на окремі дискусійні положення, неточності та упущення, які потребують або додаткової аргументації, або спеціальних пояснень під час захисту.

1. Теоретична складова дисертації Я. А. Резніка лише виграла б і посилила сам зміст та наукову значущість, якби здобувач звернув увагу на історичний аспект змови, особливо це стосується здобутків науковців дореволюційного періоду. У свій час, В. Д. Спасович звертав увагу на підвищену небезпеку змови, вказуючи, що змовники більш злочинні, ніж ті, які діють скопом, оскільки зговір є небезпечнішим за скоп. Поєднання багатьох злочинних задумів в один спільний зв'язок, повторюваність прикладу, страх помсти зі сторони співників – всі ці обставини тісно поєднують змовників і нерідко надають їм сили. За попереднього обміну думок і обговорення предмету злочину, продовжував автор, умисел

злочинців отримує більшу рельєфність, визначеність в них глибоких знань наслідків.

Дисертант вважає, що при зверненні до історії – це буде лише характеристикою форм співучасті, а не встановленням сутності змови в контексті співучасті у кримінальному праві, що аж ніяк, не входить в основне завдання дисертаційного дослідження (с. 19).

Тому хотілося б почути позицію автора, щодо можливості використання історії виникнення та сутності змови, оскільки у наш час будь-яке дослідження у різних її аспектах неможливе без звернення до наукової думки, сформульованої у минулому. Оскільки чимало основних положень сучасної вітчизняної кримінально-правової науки є результатом плідної праці криміналістів ХІХ початку ХХ століть.

2. На стор. 28 - 29 автор пропонує «не попередню змову, умовно назвати ситуативною», що притаманно групі осіб без попередньої змови, вважаючи, що наявність змови є обов'язковою ознакою будь-якої групи осіб, а отже всіх форм співучасті.

Не можу із цим положенням погодитися. При вчиненні групи осіб за попередньою змовою, взаємодія між співвиконавцями має простий характер, тобто полягає в спільному виконанні ними діяння (частини діяння), яке передбачене як обов'язковий компонент об'єктивної сторони відповідного юридичного складу кримінального правопорушення. Змова на спільне вчинення кримінального правопорушення у співвиконавців відсутня або взагалі; або ця домовленість між ними про спільне вчинення злочину відбувається спонтанно. А саме по собі введення в наукову доктрину нового терміну «ситуаційна змова» не вирішить і без того наявних проблем пов'язаних з моментом виникнення змови.

3. Не виокремлено автором положення, які становлять так званий позитивний зарубіжний досвід, а для цього варто було б виділити в окремий підрозділ питання розгляду сутності змови за законодавством зарубіжних держав. Автором, на жаль, характеристика зарубіжного досвіду зводиться

або ж до викладу статей, тобто в основному носить інформативно-довідковий виклад кримінальних законів різних зарубіжних держав (с. 51-52, 54, с. 74, с. 82, с. 97-98 тощо) або ж взагалі, вказується на висновки, до яких прийшли інші науковці, на що вказує і сам дисертант (с. 57).

Вважаю, що все ж таки завдяки порівняльно-правовому методу можна отримати так званий позитивний зарубіжний досвід – вироблення тих теоретичних конструкцій, що дозволить не лише знайти шляхи для вдосконалення національно законодавства щодо розуміння сутності змови, але й виявити спільні та відмінні риси на рівні різних країн. Тому аналіз зарубіжного законодавства в контексті розуміння змови окремим підрозділом був би надзвичайно цікавим у дослідженні Я. А. Резніка.

4. У вступі дисертантом було вказано на зростання кількості кримінальних правопорушень, вчинених за змовою між кількома особами, що свідчить, на думку автора, про підвищену суспільну небезпеку вчиненого та тих осіб, які змовилися на вчинення кримінального правопорушення, а також про визнання її як однієї з найбільш небезпечних форм злочинності як в Україні, так і світі. Безумовно, можна було б погодитися з висловленою позицією, однак виникає цілком логічне питання на основі чого ним зроблено такий висновок, вочевидь даний факт жодним чином не підтверджений наведеними статистичними даними.

Статистику щодо використання у чинному КК «попередньої змови групи осіб» дисертант здійснив, підтвердивши інше висловлювання про те, що змова групи осіб фактично є найпоширенішою кваліфікуючою ознакою кримінальних правопорушень у статтях Особливої частини КК (але й тут не зовсім точно, на початку роботи вказується на 109 складів кримінальних правопорушень (с. 8), а вже на с.149 та с. 155 – 108).

5. Безумовно схвальної оцінки заслуговує використання матеріалів судової практики (близько 150 рішень) за період 2014-2020 р.р, що внесені до Єдиного державного реєстру судових рішень. Щоправда, не дивлячись на використання такої кількості судових рішень, самих посилок по роботі на

матеріали конкретних кримінальних проваджень могло б бути набагато більшою.

Окрім того, практична складова дисертації лише виграла б і посилила сам зміст та наукову значущість, якби здобувач здійснив оригінальне узагальнення судової практики щодо змісту змови та її основних рис та властивостей, результати якого б засвідчили можливість отримання тих нюансів, які у вироків і ухвалах не відображені.

Загалом висловлені критичні зауваження істотно не впливають на позитивну оцінку дисертаційного дослідження, оскільки більшість із них є дискусійними або можуть бути предметом обговорення в ході прилюдного захисту дисертації.

Повнота викладу наукових положень в опублікованих працях. Результати дослідження повною мірою відображені в наукових статтях і тезах доповідей автора на наукових і науково-практичних конференціях, що в цілому свідчить про достатній рівень апробації (окремі статті і тези опубліковано у співавторстві). Основні результати дослідження знайшли відображення у 10 наукових публікаціях (5 статей у наукових фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України; 2 статті у зарубіжних виданнях; тези 3 доповідей).

ВИСНОВОК: дисертація Резніка Ярослава Анатолійовича «Змова в кримінальному праві України» є самостійною, комплексною, завершеною працею, що містить нові науково обґрунтовані результати проведених досліджень, які розв'язують конкретне наукове завдання – розробка науково-теоретичних засад та пропозицій щодо вдосконалення змови в кримінальному праві України. Представлена робота характеризується необхідними для такого дослідження компонентами: критичний аналіз попередніх дослідників проблеми змови в кримінальному праві України, органічне поєднання різних методів пізнання, звернення до досягнень різних галузей права та даних суспільних наук. Дисертація містить наукові положення, висновки, які вперше пропонуються в юридичній науці,

сформульовано ряд важливих наукових пропозицій та рекомендацій для правозастосовної діяльності, які в сукупності вирішують важливу теоретичну та практичну проблему змови в кримінальному праві України.

Дисертація відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 03 квітня 2019 року № 283); Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року № 167; вимогам до оформлення дисертацій, затверджених наказом МОН України від 12 січня 2017 року № 40. Автор дисертації Резнік Ярослав Анатолійович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент –
доцент
кафедри кримінально-правової
політики та кримінального права Інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
кандидат юридичних наук

В.В. Ткаченко

